

UDDANNELSESPROBLEMER I VESTGRØNLAND

En rapport fra Udvalget for samfundsforskning i Grønland

Af cand. polit. *Pie Barfod*

I 1955 blev Udvalget for samfundsforskning i Grønland nedsat. Baggrunden for udvalgets nedsættelse var de store forandringer, der i politisk og kulturel henseende blev indledt i disse år, og som gjorde det nødvendigt for lovgivningsmagt og administration at få fremskaffet så megen viden som muligt om, hvorledes de mange nye foranstaltninger og lovregler virkede i praksis. Foruden at foretage undersøgelser der kunne belyse virkningerne af den grønlandske kriminallov og den grønlandske ægteskabslov, der var trådt i kraft få år forinden, undersøgelser, der var direkte påbudt i de to love, skulle udvalget – sagt med kommissoriets ord – „på videnskabelig basis planlægge og lede de undersøgelser, der måtte skønnes fornødne for at sikre lovgivningsmagten og administrationen et solidt grundlag for det videre arbejde til fremme af en rolig og harmonisk kulturel udvikling i Grønland fra gammelt til nyt.“

De første undersøgelser, som udvalget har gennemført, fandt sted i 1958 og 1959. Inden de medarbejdere, der skulle deltage i undersøgelserne i Grønland, påbegyndte arbejdet, havde udvalget tilrettelagt omfattende interviews, der dækkede næsten alle sider af samfundslivet – lige fra spørgsmål om boligvaner, fritidsbeskæftigelse, erhvervsformer, skolegang og alkoholnydelse til forholdet mellem danske og grønlændere. Udover at gennemføre disse interviews i 300–400 grønlandske og danske husholdninger, havde medarbejderne mulighed for at sætte ind på mere specielle undersøgelser, som de under deres arbejde fandt kunne have betydning.

Et af de emner, som derigennem fik en langt mere central placering i undersøgelserne end oprindeligt planlagt, var spørgsmål, der havde forbindelse med uddannelse af grønlændere og med grønlændernes deltagelse i den nye tids opgaver. Herunder beskæftigede man sig bl. a. med den grønlandske lærlingeuddannelse, foruden at man tog de spørgsmål op, der havde forbindelse med den stadige stigning i antallet af arbejdere og funktionærer, teknikere og ledere, der sendtes op fra Danmark, og med grønlændernes manglende muligheder for at gøre sig gældende og deltage i arbejdet på lige fod med de udsendte.¹

¹ To af medarbejderne, den grønlandske lærer Marius Abelsen og cand. psyk. Ib Glarborg beskæftigede sig med lærlingeuddannelsen, og Marius Abelsen tog endvidere de problemer op, som er opstået som følge af det stigende antal udsendte og grønlændernes manglende medvirken i arbejdet. En del af det materiale, der er anvendt i rapporten, er bearbejdet på hans foranledning.

Disse sidste problemer har dannet udgangspunktet for den første af de rapporter, der er blevet udarbejdet om uddannelsessituationen i Vestgrønland, rapporten om de generelle uddannelsesproblemer, der udkom i efteråret 1961.²

De spørgsmål, der bliver behandlet i rapporten, vil vist de fleste anse for at være af grundlæggende betydning for hele udviklingen i Grønland. Ministeriet har da også anset det for nødvendigt nu at sætte alle kræfter ind på at løse de problemer, der har forbindelse med uddannelsen af den grønlandske befolkning, og har til dette formål kort efter nytår nedsat et uddannelsesråd for Grønland.

I det følgende skal gives en kort omtale af de vigtigste af de synspunkter og de oplysninger, som rapporten indeholder.

Virkningerne af en kulturforandring.

Indledningsvis gør rapporten rede for, hvordan problemer i forbindelse med uddannelsen hænger sammen med de forandringer og den udvikling, der sker i et samfund. I enkle og stabile samfund, der økonomisk hviler i sig selv, og som stort set er isoleret fra omverdenen, foregår uddannelsen som et naturligt led i opdragelsen. Samfundet forandrer sig kun umærkeligt fra generation til generation, og de ældre sidder derfor inde med den viden og de færdigheder, som de unge behøver for at kunne klare sig den dag, da de skal stå på egne ben.

Kommer et sådant samfund nu af en eller anden grund i kontakt med en omverden, hvis teknik og leveform er en anden, vil en ny kultur og nye erhvervsformer måske få indpas. Det er tænkeligt, at der finder en hastig ændring sted af samfundet, ikke mindst hvis der sker en indvandring til landet af fremmede. Da det som oftest er de teknisk og materielt set bedre udrustede lande, der søger at overføre deres livsform og teknik til lande med et relativt enkelt samfunds- og erhvervsliv, vil den lokale befolkning sjældent kunne honorere de krav, som den nye kultur stiller med hensyn til kundskaber og færdigheder. De fremmede kommer da let til at overtage ledelse og organisation af samfundet, og der udvikler sig en social lagdeling, hvor den lokale befolkning i overvejende grad kommer til at overtage pladserne på de nederste trin af den samfundsmæssige rangstige.

Selv om der gives befolkningen lejlighed til en uddannelse, der passer til de nye forhold, vil størstedelen af befolkningen fortsat helt mangle de uddannelsesmæssige forudsætninger for at deltage i det nye, og den vil derfor komme til at stå passivt udenfor. De mest kvalificerede vil nok blive inddraget som medarbejdere, men næ-

² Rapporten er udarbejdet af forskningsleder dr. jur. Verner Goldschmidt i samarbejde med fuldmægtig cand. polit. Pie Barfod. Ved udarbejdelsen er der ydet værdifuld støtte af lektor cand. oecon. Torben Agersnap, skolekonsulent lektor Finn Gad, sekretær cand. polit. Christian Jensen og amanuensis, cand. polit. Orla Brandt Jensen.

sten altid under ledelse af de fremmede sagkyndige og specialister. Kun yderst sjældent vil det være muligt for landets egen befolkning at deltage i tilrettelæggelse, ledelse og organisation af de nye institutioner, erhvervsformer og tekniske anlæg.

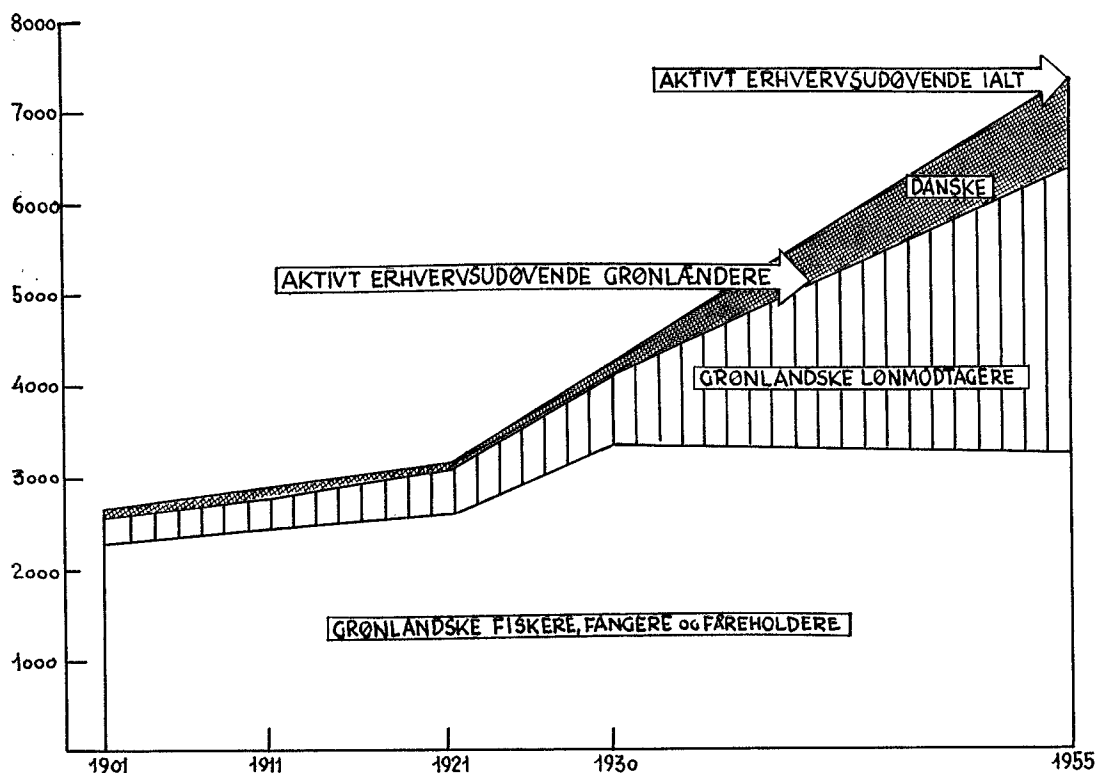
Samtidig sker der det, at de ældre ikke længere vil være i stand til at oplære de unge. De sociale, erhvervsmæssige og tekniske forandringer i samfundet nødvendiggør en langt mere omfattende og differentieret uddannelse. Det tager tid at få sådan uddannelse sat igang, og der opstår derfor en gruppe unge, der nok er fysisk modne, men som endnu langt fra besidder den viden og indsigt, som kræves for at kunne deltage i de mange og forskelligartede nye arbejdsopgaver. Der sker derfor det, at mange unge kommer til at gå ledige eller må beskæftige sig med arbejde, som ligger under, hvad de kunne ønske sig.

Udviklingen i Grønland.

Rapporten påviser, at udviklingen i det grønlandske samfund på mange måder er forløbet, som det foran er omtalt. Men for at kunne forstå de vanskeligheder, der er opstået – først og fremmest gennem det sidste tiår, må man kende den udvikling, der er gået forud.

Helt fra kolonisationens begyndelse i 1721, da Hans Egede kom til Godthåb, har danske og grønlændere levet som to mere eller mindre adskilte grupper, hvor de danske – i alt fald efter europæisk målestok – stod øverst på den sociale rangstige. De kom som missionærer og administratorer og opretholdt så vidt muligt deres europæiske levevis, mens grønlænderne stadig hovedsagelig levede som fangere og inden for fangsterhvervet havde opnået en enestående teknisk dygtighed, som ingen dansker kunne hamle op med. Da grønlænderne gennem fangsten fik føde, klæder, lys og varme og kunne bygge deres huse af forhåndenværende materialer som sten, græstørv og drivtømmer, var deres afhængighed af de danske og af butikernes varer ringe. De havde heller ikke megen kontakt med de danske, hverken i deres arbejde eller i deres daglige tilværelse. Det var ikke uden grund, fangerne blev kaldt *frie* erhververe – de *var* frie og uafhængige og havde ingen anledning til at føle sig underlegne over for danskerne, som tværtimod måtte bede om *deres* hjælp, hvis de skulle på lange slædeture eller sejle i de farlige grønlandske farvande.

Der var dog fra gammel tid også ansat grønlændere under missionen og handelen, selv om det kun var få. Man gav dem ofte en uddannelse som håndværkere og kateketer eller som bestyrere af de mindre bosteder, og efterhånden som tiden gik, blev en del af danskernes stillinger overtaget af grønlændere. Omkring 1920 var der således i Vestgrønland kun omkring 135 danske, mens der 80 år tidligere havde været næsten det dobbelte antal, nemlig 250.

Indtil 1930 steg antallet af selvstændige grønlandske erhververe nogenlunde i takt med befolkningstallet, men er siden da stagneret. Lønmodtagerne har derimod vist en kraftig stigning, så de nu udgør omkring 50 % mod i 1930 kun 15-20 %. Samtidig er antallet af danske, der er beskæftiget i Grønland, steget til godt 12 % af samtlige mod knap 3 % i 1930.

Disse forhold ændrede sig imidlertid helt, da der efter krigen og ikke mindst siden 1950 fra dansk side med stor energi blev sat ind for at skabe forbedrede sociale, kulturelle, sundhedsmæssige og erhvervsmæssige forhold i Grønland.

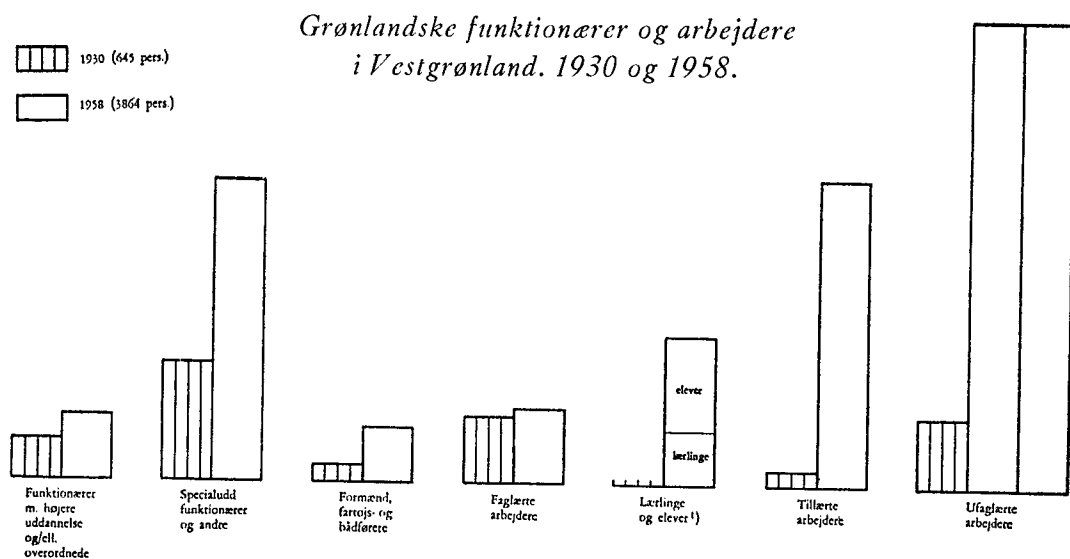
Allerede i årene efter 1910 var fangsterhvervet begyndt at gå tilbage for at blive afløst af fiskeriet, der nu er det dominerende erhverv. Dette i forbindelse med den omfattende tekniske og sociale udbygning, der har fundet sted og stadig finder sted i Grønland, har skabt en hel ny situation. Det var ikke muligt i løbet af en kortere årrække at nå de mål, som man fra dansk side havde sat sig, og som fuldt ud var tiltrådt fra det grønlandske landsråds side, hvis man kun anvendte den forhåndenværende, ret fåtallige grønlandske arbejder- og funktionærstab. En stadig strøm af arbejdskraft, der blev udsendt fra Danmark, blev derfor følgen af den hastige udvikling.

Der skulle organiseres, bygges og administreres, og dertil krævedes både højt uddannede specialister, teknikere og arbejdsformænd, faglærte og ufaglærte arbejdere

og funktionærer. Endnu har kun få grønlandere fået en uddannelse, der sætter dem i stand til at medvirke som ledere, formænd og håndværkere, og de fleste er derfor kommet til at arbejde som ufaglærte under ledelse af danske. Selv poster, som grønlanderne tidligere har bestridt, bliver ind imellem besat med danske, fordi effektivitet og teknik er blevet sat i højsædet. Samtidig er en langt større del af befolkningen blevet lønarbejdere og funktionærer – omkring halvdelen lever nu, som det fremgår af foranstående kurve, af lønnet arbejde, og det betyder en langt større kontakt med danske, som grønlanderne føler, de ofte ikke kan konkurrere med.

Det må dog understreges, at det ikke først og fremmest er i topstillingerne, grønlanderne føler sig forbigået. Det er snarere i de såkaldte „mellemstillinger“ som formænd, håndværkere, telegrafister, butiksbestyrere o. l., stillinger, der før så godt som alle var besat med grønlandere.

I rapporten har man på grundlag af folketællinger og andet materiale søgt i tal at vise den udvikling, der er sket. Det anføres, at tallene må anvendes med forsigtighed, men man har dog ment det forsvarligt at benytte det eksisterende materiale til i store træk at belyse den stedfundne udvikling. Af de fremskaffede oplysninger fremgår det – med de nævnte forbehold – at mere end 90 pct. af alle formænd og fartøjsførere omkring 1920 var grønlandere mod i 1958 mindre end 50 pct. På samme

1) Lærlinge og elever indgår i 1930 i de øvrige løngrupper, men kan ikke udskilles.

Stigningen i antallet af grønlandere i stillinger, der kræver forskellig grad af uddannelse, er i rapporten illustreret ved ovenstående søjlediagram. Det ses bl. a., at der kun er en beskedent stigning i antallet af grønlandere i overordnede stillinger og af faglærte grønlandere, mens de ufaglærte grønlanderes antal er mangedoblet.

måde er det gået med de faglærte arbejdere, hvoraf nu kun en fjerdedel er grønlændere, mens til gengæld 90 pct. af alle ufaglærte rekrutteres blandt grønlænderne.

Nu må man ikke tro, at dette betyder, at det absolutte antal grønlændere i stillinger, hvortil der kræves uddannelse og erfaring, er gået tilbage. Tværtimod. Der er stadig flere, der bliver uddannet, og flere der når frem til de højeste stillinger. Men udviklingen har medført et så stort behov for uddannet arbejdskraft, at de danskes antal i disse stillinger er steget langt mere end grønlændernes.

*Udsendt personale 1950 og 1960. (Sæsonudsendte håndværkere ikke medregnet).
Hele Grønland.*

	pr. 1/1 1950	pr. 1/1 1960
Ministeriet	94	446
Grønlands tekniske organisation	101	426
Den kgl. grønlandske Handel	60	239
Udsendte ialt	255	1.111

Hvordan har grønlænderne reageret?

Det er karakteristisk, at der til trods for, at den hastige udvikling har medført en forbedring af den grønlandske befolknings levestandard, en forbedring, som man vel næppe ville have troet mulig for 25 år siden, blandt dele af befolkningen er opstået en utilfredshed, som man ikke tidligere kendte til. Meget tyder på, at denne utilfredshed hænger sammen med, at mange grønlændere føler, at de ikke slår til, og at de bliver skubbet til side af danske. De ser, at flere og flere stillinger bliver besat af danske, og selv om rent faktisk et stigende antal grønlændere får en uddannelse, arbejder dog hovedparten som ufaglærte. Det påpeges også i rapporten, at selv om de kan mærke, at deres egen levestandard er steget, ser de, at lønningerne for størsteparten af den grønlandske befolkning stadig er meget lavere end for de udsendte og ikke muliggør den levestandard, som kendes fra Danmark.

Det erkendes fra grønlandsk side, at Grønlands egne økonomiske resourcer ikke muliggør en levestandard som den danske, og at det for at få et tilstrækkeligt antal danske arbejdere og funktionærer til Grønland er nødvendigt at give dem en præmie, men dette til trods er det i praksis vanskeligt for en grønlænder at acceptere lønforskellen.

At Grønland netop inden for denne periode – nemlig ved grundlovsændringen af 5. juni 1953 – formelt blev en ligeberettiget del af det danske rige, har givet yderligere næring til følelsen af, at de på alle områder – både lønmæssigt, politisk og uddannelsesmæssigt – bør stilles som andre danske. Dette har bl. a. fundet udtryk i

landsrådets „programerklæring“ i 1959, der indholdt krav om en „normalisering“ af forholdet mellem Grønland og Danmark, og som iøvrigt blev anledningen til, at Grønlandsudvalget af 1960 blev nedsat.

Vanskelighederne ved at komme videre.

En af forudsætningerne for, at der kan ske en ændring i den nuværende tingenes tilstand, er forbedrede uddannelsesmuligheder for den grønlandske befolkning.

Først må man gøre sig klart, hvad det er, man tilsigter med uddannelsen. Vil man søge at nå et uddannelsesniveau, der er tilpasset Grønland, eller vil man nå et uddannelsesniveau, der er tilpasset erhvervsmulighederne i Danmark som helhed.

Rapporten kommer ind på begge disse muligheder, men da spørgsmålet om, hvilket uddannelsesniveau, der skal tilstræbes, i sidste instans er af politisk karakter, falder det uden for udvalgets arbejdsområde at tage stilling hertil. Under hensyn til de ønsker, der fra grønlandsk side er fremsat om ligestilling, har man dog anset det for naturligt at gå ud fra, at det afgørende må være, at der skaffes den enkelte grønlander den uddannelse, der er påkrævet for at give ham de fornødne faglige forudsætninger for på lige fod med andre danske at kunne konkurrere om arbejde og stillinger såvel i Grønland som i den øvrige del af riget.

Selv om dette betragtes som et hovedprincip, rejser der sig en række problemer, når man nærmere skal bestemme uddannelsesbehovet i Grønland, idet der vil være forskel på, hvad man sigter efter, når det drejer sig om de unge, og når det drejer sig om de ældre aldersklasser i Grønland. For de unge anses det – som følge af de udtrykte ønsker om ligestilling – for naturligt at anlægge langtidsbetragtninger, således at uddannelsesniveaue fastlægges som i det øvrige Danmark. Med hensyn til uddannelse og omskoling af voksne, mener man derimod at måtte anlægge mere kortsigtede betragtninger, således at man efter samme principper, som man i det sidste par år er kommet ind på at følge i det øvrige Danmark, søger at bibringe voksne arbejdere og funktionærer den kunnen, der er nødvendig for at de kan overtage et voksende antal opgaver i Grønland.

Der er imidlertid en række vanskeligheder forbundet med at nå de ønskede mål. En af vanskelighederne består i den spredte bebyggelse, en anden i de kulturelle og sproglige forskelligheder mellem grønlandere og danske. Under betegnelsen initiativbarrieren omtales, at selv den bedst gennemtænkte og planlagte uddannelse vil kunne hæmmes, hvis den grønlandske befolkning ikke ser muligheder for i større grad, end det hidtil har været tilfældet, at tage initiativ til at udnytte nye uddannelses- og erhvervsmuligheder.

Man kommer under betegnelsen kvalifikationsbarrieren ind på det ønskelige i, at der på kortere sigt skabes muligheder for, at *formelle* kvalifikationskrav ikke sætter

for snævre grænser for, at grønlænderne kan uddanne sig til at overtage flere arbejdsopgaver i Grønland. Alene på grund af, at de grønlandske ufaglærte arbejdere og med dem mange andre savner fornødne elementære skolekundskaber, vil de antageligt i lang tid uddannelsesmæssigt stå tilbage for de udsendte, selv om der sættes ind med skoling og omskoling. Det spørgsmål rejses derfor, hvorvidt man fuldt ud i den udviklingsperiode, som Grønland for tiden er inde i, bør fastholde en kvalifikationsmæssig perfektionisme.

Endelig nævnes, at den i hele riget herskende mangel på teknikere og arbejdskraft vil kunne vanskeliggøre det byggeri, der kræves til en udbygning af uddannelsessystemet. For at undgå forsinkelse af den grund, nævner man muligheden af at anvende barakker eller opføre midlertidige bygninger til undervisnings- og uddannelsesformål.

Tilrettelæggelse af uddannelsen.

Det understreges stærkt i rapporten, at man ikke vil kunne opnå tilfredsstillende resultater uden en langsigtet planlægning omfattende alle sider af undervisning og uddannelse, idet befolkningen ellers fortsat vil komme til at mangle tilstrækkelige muligheder for ligesom andre danske at kvalificere sig inden for de felter, hvor deres evner og ønsker ligger. En sådan planlægning har hidtil været savnet. Nok henhører administrationen af samtlige spørgsmål, der vedrører undervisning og uddannelse, under et enkelt kontor i grønlandsministeriet, men dette kontor virker i højere grad som et ekspeditionskontor for uddannelsessager end som et planlæggende organ for uddannelse i og uden for Grønland. Der har derfor været en tendens til, at det først og fremmest blev de akutte og åbenbart påtrængende behov, der – ofte først erkendt i Grønland – blev taget op til behandling, mens overvejelser og langsigtet planlægning i forbindelse med uddannelsen hidtil ikke har haft nogen stor plads i arbejdet. Der synes også i nogen grad at have manglet en fælles tilrettelæggelse af det arbejde, der i Grønland gøres for at give de unge kendskab til eksisterende erhvervsmuligheder og til de muligheder for at kvalificere sig til deres arbejde, som findes. Der er – i alt fald indtil for et par år siden – kun i et begrænset antal byer givet de unge erhvervsvejledning, og det er tidligere udelukkende sket på lærernes eller på andre interesseredes initiativ. Det nævnes i rapporten, hvordan man på visse områder har bestræbt sig for at sætte uddannelse i gang, men at der overalt har manglet en samlet tilrettelæggelse og langsigtet planlægning.

Rapporten kommer endvidere ind på, at man ikke skal indskrænke sig til blot at planlægge de forskellige uddannelsesformers indbyrdes forhold og sikre det fornødne antal kvalificerede lærere og elever. Man bør også søge at samordne uddannelsesplanerne med planlægningen af de tekniske anlæg, således at man sideløbende med projektering af nye anlæg søger at gøre sig klart, hvilket personalebehov disse anlæg

vil medføre. Man kan da få sat den fornødne uddannelse i gang og derved muliggøre, at uddannet grønlandsk personale – for i alt fald en del af stillingernes vedkommende – kan stå parat den dag, anlæggene er klar til at tages i brug.

Det påpeges endvidere, at man ved en sådan samlet planlægning i almindelighed vil være tilbøjelig til at gå ud fra anlægsprogrammet som det givne, hvorefter uddannelsesplanerne må rette sig. Dette behøver ikke altid at være tilfældet. Der vil utvivlsomt være områder, hvor uddannelsesprogrammet bør være det primære, mens anlægsprogrammet må udarbejdes under hensyntagen hertil. Der tænkes her på, at man ved udformning af et byggeforetagende – f. eks. et elværk eller et værksted – kan lade de grønlandske arbejderes faglige kunnen være medbestemmende, så man – for at arbejdet i så vidt omfang som muligt kan udføres af lokal arbejdskraft – undgår tekniske finesser og komplicerede byggemetoder. Ligeledes kan man ved planlægningen tage hensyn til, om der inden for en rimelig tid kan uddannes grønlandsk personale, der kan påtage sig de med driften forbundne opgaver.

Man konkluderer til slut i rapporten, at det må overvejes under hvilke former, man inden for ministeriets rammer og med den størst mulige inddragelse af lokale grønlandske instanser og myndigheder kan tilrettelægge en organisation, eventuelt ved oprettelse af en uddannelsessektion, hvorfra samordningsbestræbelserne kan ledes og administreres på basis af den størst mulige viden om beskæftigelses- og uddannelsessituationen i Grønland.

Siden uddannelsesrapporten blev skrevet, er der imidlertid, som nævnt i indledningen, sket en udvikling i retning af de forslag, som rapporten indeholder, idet der i januar i år er nedsat et *uddannelsesråd*, der skal koordinere bestræbelserne for al undervisning og uddannelse af den grønlandske befolkning. Rådet skal endvidere fremskaffe materiale til bedømmelse af såvel det øjeblikkelige som det fremtidige behov for uddannelse, ligesom det skal undersøge mulighederne for at iværksætte fornøden undervisning og uddannelse inden for både eksisterende undervisningsinstitutioner og nye, der måtte blive oprettet – enten hernede eller i Grønland.

Uddannelsesrådet er allerede gået i gang med de første påtrængende opgaver, og der er grund til at tro, at det ikke vil vare længe, inden der viser sig resultater i form af nye uddannelsesmuligheder – i første omgang for den voksne del af befolkningen.

Kommer uddannelsesrådet til i de kommende år at indfri de forventninger, som man fra alle sider stiller til det, vil den grønlandske ungdoms muligheder for at kvalificere sig til de mangeartede opgaver i Grønland blive ganske anderledes tilfredsstillende, end de er i dag. Man vil derved være nået et langt skridt videre i grønlandsarbejdet, og det er nok værd til slut at fremhæve, at det efter manges mening ikke vil være muligt at opnå en harmonisk udvikling i Grønland, før man får løst de spørgsmål, der hænger sammen med uddannelsen af den grønlandske befolkning.